

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

ՈՒԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 17

15 Դեկտեմբեր 1897

ԿՈՍՏԱՆՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ

ՃԻՎԷԼԷԿԵԱՆ

Պատշաճ ՍԷՆ Հատուկ թիվ 20

1897

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՆ

—==—

- 1 Էական խնդիրն. Մ. Վ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ
- 2 Դննութիւն մը. Ս. Վ. Ն.
- 3 Ընտանեկան Աստեղաբաշխութիւն.
- 4 Երկու մեծագին արձանագրութիւն. Ա. ԲԻՐԱՍ

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ս Մ Ս Ե Ս Յ

Արքեպիսկոպոս

ԹԻԻ 17

15 Դեկտեմբեր 1897

Է Ա Կ Ա Ն Խ Ն Դ Ի Ր Ն

(Շարունակութիւն տես քիւ 16)

Բ.

Դառնալով մեր բնաբանին եւ խորհրդածութեանն, եւ թէ խնդրոյն՝ որ է Եկեղեցւոյն, բնականապէս երկրիս վրայ նոյնէն աւելի ո՞ր խնդիր էական եւ կարեւոր համարելի է, մեր նախա-
ընթացին մէջ՝ Եկեղեցւոյ միութեան ղէմ ելլողին ղիմակն երեւ-
սէն վար առինք. իսկ հոս հետազօտել ունինք Հայոց նախա-
ղարեան ոգին. այն հետազօտութիւնն ալ անկեղծութեամբ ընե-
լու ղիտաւորութիւնն ունենալով՝ անշուշտ Աստուծոյ շնորհքն
ու լուսաւորութիւնն օգնական պիտի ըլլայ, Եկեղեցւոյն միութեան
գործն իրականապէս զլուխ հանելու եւ պսակելու հա-
մար, որուն մտադիր եւ վախաքող են ամեն ողջամիտ խոր-
հողներն:

Սոյն նպատակով է որ մենք հոս նորանոր խորհրդածու-
թիւններ կ'ուզենք ընել, Հայոց հին դարերուն մէջ Սրբազան
Գահուն հետ ունեցած առնչութիւններուն եւ յարաբերութիւն-
ներուն վրայ, յարաբերութիւններ որ ի հարկէն կամ ի ստիպ-
մանէն չէին եղած, այլ միայն պատշաճութեան եւ պարտաւո-
րութեան համար եւ թէ ի սկզբանէ հետէ մեր անմահ հօր Ս.
Դրիգոր Լուսաւորչէն տրուած օրինակին համար, վասն զի նա
ինքն եղաւ Սրբազան Գահուն հետ առաջին յարաբերութիւն

ընողն. ուստի եւ իրմէն սխառած այնպիսի յարաբերութեան յիշատակութիւնն մեզ հիմայ անպատմելի ցնծութեան պատճառ է:

Եթէ Ս. Բարթողիմէոս Առաքեալ Սրբոյն Պետրոսի Առաքեալներուն Դասապետին հետ համաձայն էր եւ միաբան զմի Բրիստոսն քարոզելու, ինչպէս մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Սրբոյն Սեղրեստրոսի Հռովմայ Սրբազան Քահանայապետին հետ ի բարեկամութեան եւ ի սերտ հաղորդակցութեան. ապա Սրբոյն Գրիգոր Լուսաւորչին Աթոռոյն վրայ նստողներն՝ Սրբոյն Պետրոսի Աթոռն նստող Ս. Քահանայապետաց հետ ինչո՞ւ չըլլան ի յարաբերութեան եւ ի համաձայնութեան, ինչո՞ւ զանազանին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին Աթոռն նստողներ, իրենց Կաթողիկոսայ նախորդներուն հետեւած ուղղութենէն:

Ոչ ապաքէն տարօրինակ է նոր ժամանակին մէջ ահսնուած խտրութիւնն, եւ օտար մեր նախահարց օրինակին, որոնց ակնարկն էր դարձած միշտ Արեւմուտքն եւ Բրիստոնէական կեդրոնն, որոնց օրինադրութեամբն եւ հրամայելովն է, որ Տէրութեան Տօնի օրեր ժամասացութեան մէջ Անդաստանի թափօրն կ'ըլլուի եւ հանդիսով կ'երգեցուի. «Օրհնեսցի եւ նախախնամեալ պահեսցի Արեւմտեան կողմն աշխարհի, եւն.» : Զաքարիա Կաթողիկոսն իր ծննդեան ճառովն քարոզած է. «Յոռաշաղոյն քան զմաննէն ի Բեթհեղեմ տայ զերկրաւոր պետութիւնն ի Հռովմայեցիս, քանզի ի Հռովմ հանդերձեալ էր կտրղել զԱթոռն Պետրոսի եւ Պօղոսի, եւ զգլխաւորութիւնն Սրբոյ Եկեղեցւոյ, եւ զՀռովմայեցւոց թագաւորութիւնն կոչելոց էր ի հաւատոս լինել գտաւան Բրիստոնէական դաւանութեան ի վերայ զմամարտից Խաչին Քրիստոսի.» — Հայոց մէջ մինչեւ հիմա զօրժածուած Ս. Խորհրդատեարն հետեւողութիւնն է Լատինացւոց պատարադին, եւ մասամբ նոյնէն թարգմանուած, մանաւանդ Պատարագի սկիզբն «Ապաս արկանելոյ օրէնքն» որ բոլորովին է Լատիներէնէն առնուած:

Դարձեալ Հայոց Եկեղեցին է որ շարունակ կը կատարէ Սրբոյն Սեղրեստրոսի Հռովմայ Հայրապետին տօնախմբութիւնն ինչպէս նաեւ Սրբոյն Ստեփանոսի Հռովմայ Հայրապետին իր հետ մարտիրոսացած քահանայներով՝ սարկաւաղներով եւ ժողովրդովն մէկտեղ: Յայտնաւորք զրոց մէջ ալ արձանագրուած կան հետագայ Հռովմայ Հայրապետներուն սքանչելի վարքերն: Մարտի 13 ին Ս. Գրիգորինն, Ապրիլի 24 ին Ս. Աղապիոսինն, Օգոստոսի 11 ին Ս. Քսենտոսինն, Նոյեմբերի 24 ին Ս. Կղեմէ:

սիննս Կը տօնէ Հայոց Ֆիկեղեցին Ս. Ս. Հռիփսիմեանքն եւ Դա-
յրանեանքն եւ անոնց խմբակցող Կուսանքն. եւ հինգ թուով Ս.
Ոսկեան քահանայքն, որոնք ամենքն ալ Հռովմայեցի էին ազ-
նուական սեփեղեմբ. եւ այն երկիրն սղսղեցին իրենց սուրբ
արեամբն, եւ այսպիսի Հռովմայեցի Քահանայից եւ Կուսանաց
արեամբն ոռոգուած հողէն է՝ որ Հայերն ծնան ի Քրիստոնէու-
թիւն :

Այո՛, Հայոց հաւատքն Կաթողիկէականն է՝ Քրիստոսի Ե-
կեղեցւոյն անշարժ վիմին վրայ հիմնածն. մի եւ նոյն հաւատքն
որ Յիսուս Քրիստոս իրեն Եկեղեցւոյն փոխանորդին Գլխաւո-
րութեան ներքեւ զրած է ի Հռովմ յանձին Սրբոյն Պետրոսի, եւ
Անոր յաջորդներուն. մեր Աղգային Դպրութիւնն կ'աւանդէ թէ
Եսայիա եւ Յովնանէս հայազգի Եպիսկոպոսաց յ 30 Սեպտեմ-
բերի 1433 ին Պաղիւիա զուամբուած ժողովոյն առաջած թըղ-
թոյն մէջ՝ այսպէս խոստովանուած է. «Բայց եւ այնպէս զի-
տասջիք, զի ազգս Հայոց, պինդ եւ անշարժ կայ ի վարդապե-
տութեան հաստատեալ ի Սրբոյն Սեղբեւորութէ Քահանայապե-
տէ, եւ ի Մեծէն Գրիգորէ Հայրապետէ Հայոց, եւ ի քաջաց
ինքնակալաց ի Կոստանդիանոսէ : Յայնմ ժամանակի պատուէր
հրամանի յեկեղեցւոյն Հռովմայ տուան, զի զխորհուրդն Դոհու-
թեան ըստարջ հացիւ եւ անապակի զինուով կատարեցեմք. եւ
ի վկայութիւն սոցին՝ ի մշտնջենաւորութիւն յիշատակ իրաց,
յանապակի զինւոյ անտի խորհրդոյն՝ խառնեցելոյ ի մեկան, զրե-
ցաւ վարդապետութիւնն այն, որ ասէր եթէ յայտ հետէ Լա-
տինք եւ Հայք, եւ ամենայն քրիստոնեայք լիցին եղբարք ի
Քրիստոս Յիսուս» Նշանաւոր պատմիչ մ'ալ աւանդած ունի
այսպէս. «Ի թուին 2. շտրթեցաւ խնդիր մեծ ի Պապէն Հռով-
մայ, եւ զրեաց յազգս ամենայն քրիստոնէից, եթէ պարտ է
զԱմենասուրբ Հօգին խոստովանիլ ի Հօրէ եւ յՈրդւոյ բղխեալ.
եւ ոչ հաճոյ եղեւ Ասորոց, Յունաց եւ Վրաց. բաց ի Հայոց՝
որք քննեցին զգաւանութիւն առաջնոց սրբոց ի ձեռն աստուա-
ծամիւք Վանականի Վարդապետին, եւ գտան զայն համախոհ
երեւելի տրտնց Աթմասի, Գրիգորի Աստուածաբանի, Գրիգորի
Նիւսացւոյ եւ Գրիգորի Լուսաւորչին» :

Կաթողիկոսական պատուիրակներն Փլորենտիա քաղաքն
առաքուելով 1439 ին Յովակիմ եպիսկոպոս, Սարգիս, Մարկոս
եւ Թովմաս վարդապետներ, հոն Եկեղեցիոս Դ. Սրբազան Քա-
հանայապետին ներկայացան, ու այսպէս խօսեցան. «Քրիստոսի

Աթոռն ունիս, փոխանորդ Քրիստոսի ես ի վերայ Աթոռոյ Առաքելոց։ եկեալ եմք առ Դիուխո մեր, եկեալ եմք առ Հովիւդ, դու ես վէմ եկեղեցւոյ, անդամ որ ի քէն ի բաց եկաց, անջատեցաւ։ հոս որ ի քէն ի բաց հեռացաւ, դադան չար պատառեաց զնա, եկեղեցի որ զհետ քոյ ոչ եկն, կամ քեւ ոչ պատրաստարեցաւ, ի հիմանց խարխալեալ կործանեցաւ» Փլորենտիոյ մէջ Հայոց համար յատուկ մասնաժողովոյն մէջ, Սրբազան Քահանայապետն այսպէս յայտարարեց. «Այլ զՀայս՝ յիրաւի իսկ մեծաց եւ չքնաղ գովեստից արժանաւոր համարիմք, այնու զի իբրեւ կոչեցան ի ժողովս, իսկ եւ իսկ իբրեւ ցանկադողք միուլ թեան եկեղեցւոյ ի հեռաւոր աշխարհաց, ընդ անհարկ ճանապարհս, եւ ընդ ծով բազմալիտանգ առաքեցին արս մեծարարոյս եւ բարեպաշտոնս՝ պատգամաւորս առ մեզ, եւ առ այս Ս. Սիւն հոյոս հանդերձ պատշաճական եւ հրամանական թղթովք ընդունել զամենայն, զոր Հողին Սուրբ, իւրով լուսով ազդիյէ ժողովոյս» Հոն ժողովոյն կանոններն նախ Հայոց բարբառովն ընթերցաւ Ներսէս Դպիրն ժողովականաց առջեւ։ յետոյ նոյնն լատիններէն բարբառով Հայոց թարգմանն Բարսեղ ժողովականաց ստորագրութիւններէն վերջ, կանոններուն ներքեւ Կաթողիկոսական պատգամաւորներն յետագայ տողերն աւելցուցին։ «Եւ արդ մեք պատգամաւորքն յանուն մեր, եւ մերոյ մեծարեալ Կաթողիկոսին ամենայն Հայոց, որպէս Սրբութիւն Ձեր վկայէ ի Հրովարտակիւ այգմիկ, զայս փրկարար Սիւնհոգոսական Հրովարտակ հանդերձ ամենայն զլսովք եւ յայտարարութեամբք, սահմանօք, եւ աւանդութեամբ, պատուիրանօք, եւ օրէնսդրութեամբք, որպէս եւ զամենայն վարդապետութիւն ի նմա բովանդակեալ, եւ զոր ինչ ունի եւ ուսուցանէ Ս. Առաքելական Աթոռ եւ Հոովմէական եկեղեցի, մեծարանօք եւ հլու թեամբ ընդունիմք; հաւանիմք եւ ընդգրկեմք։ Եւ զՎարդապետս, եւ զՍուրբ Հարս, զորս Հոովմէական եկեղեցի ընդունի, յարգութեամբ ընդունիմք, եւ զանձինս եւ զոր ինչ Հոովմէական եկեղեցի մերժէ եւ դատապարտէ, եւ մեք զնոսին առ մերժեալս եւ դատապարտեալս ունիմք, եւ խոտանամք եւս յանուն ի վեր անդր յիշատակելոց, իբրեւ ճշմարիտ որդիք հնազանդութեան սոճուլ, հաւատարմութեամբ ամենայն օրինադրութեանց, եւ հրամանաց Առաքելական Աթոռոյ» Արդ ես Սարգիս Վարդապետ որ եմ դեսդան Հայոց Կաթողիկոսին եւ Աթոռակալ Կաֆայի, այս սահմանս զրեցաւ ձեռամբ իմով, եւ

Թողման վարդապետ վկայ եմ եւ գետական այս քանին ձեռադր
իմով գրեցի»

Նոյն ուղղութեան հետեւած կը գտնենք 1307 թն Սիւ քա-
ղաքին մէջ զուամարում ժողովն. ուր Հոռվմայ Աթոսոյն հետ
թէ միայօգ ըլլալու եւ թէ Տօներն միաանդ տօնելու սահմանա-
դրութիւններ եղած են, որոնց անհնազանդ եղողներուն ալ խիստ
պատիմներ տրուած: Որոյ մէջին եղաւ այսպէս. «Քանզի որ-
պէս մարմին հնազանդի գլխոյն, նոյնպէս ընդհանուր եկեղեցի,
որ է մարմին Քրիստոսի, հնազանդիլ պարտի նմա որ գլուխ ի
Քրիստոսէ հաստատուեցաւ համօրէն եկեղեցւոյ» Այսպէս Աստ-
նալի ժողովն ալ վճռած է. «Որ ընդդէմ եւ հակառակը գտա-
նին մեր եւ առաջին ժողովոյն աւանդութեանցն եւ կարգաց,
եթէ ի կարգաւորացն իցեն եւ թէ յաշխարհականաց, ի ձեռն
սրբոյ հրամանին՝ որոշեմք եւ ի բաց հերքեմք զնոսա ի Կաթու-
ղիկէ, եւ Առաքելական եկեղեցւոյն Հոռվմայ, ի բաց արտաք-
սելով զնոսա, ի մերոյ հօտէ եւ ի գաւթէ, մինչեւ ի զղնումն եւ
կեացն» Քաջ գլխէին ժողովականք թէ Քրիստոսի եկեղեցւոյն
նշանաբանն է Մի, Սուրբ, Կաթուղիկէ եւ Առաքելական ըլլալն:

Նախընթացի մէջ յիշուած Կաթուղիկոսներէն զատ կան
այլ եւս Կաթուղիկոսներ որ թղթակցած են Հոռվմայ Սրբազան
Գահուն հետ. Աղեքսանդր Զուղայեցի, եւ ի մէջ այլոց Սոյ-Ա-
զարիա Կաթուղիկոսն՝ որ Հոռվմ ուղղած թղթոյն մէջ այսպէս
գրած է. «Ունիմք ահա զգիրս մեր հնոց նախնեացն, զհնազան-
դութենէ Հայրապետացն եւ Կաթուղիկոսացն մերոց առ Հայ-
րապետն Հոռվմայ, որպէս էր այն հնազանդութիւնն Սրբոյն
Գրիգորի Լուսաւորչին, առ Սրբազան Պապն Սեղբեստրոս»

Երեսնամեկութեան արժանի է նաեւ Բերայի գերեզմանա-
տունն թաղուած եւ հոն մշտավառ կանթեղով ժողովրդէն պատ-
ուուած Զուղայեցի Եակոբ Կաթուղիկոսին դաւանութիւնն, որ
այսպէս վերջ ունի. «Ընդունիմ եւ պատուեմ զնոյն ընդհանրա-
կան մեծ եւ Առաքելական Ս. եկեղեցին Հոռվմայ, եւ հետե-
ւիմ հնազանդութեամբ վարդապետութեան նորա ի կեանս եւ ի
հանդերձելումն: Հերքեմ եւ նզովեմ զընդդիմակս եւ հակառա-
կողս նոյնոյ սրբոյ եւ առաքելականի եկեղեցւոյն Հոռվմայ եւ
հաւատոյ նորին ի կեանս յայս եւ ի հանդերձեալն»

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ նախադարեան այսպիսի ուղիղ
դաւանութիւնն, եւ անկեղծութիւնն ծանօթ ըլլալով Սրբազան
Գահուն Հոռվմայ, միշտ հաշտ աչօք նայած է անոր վրայ. նոյն

Սրբազան Գահն յենամ եւ յտեսած է թէ Հայաստանեայց Եկեղեցին ազօթող եւ ցանկացող է Եկեղեցւոյն միութեան, եւ այնպիսի ոգւով տոգորեալ անոնքին ժամանաով հանդիսապէս յայտնած է զայն հայցելով՝ «Ձխաղաղութիւն չնորհեա՞ն Եկեղեցւոյ քում սրբոյ, զխաղաղութիւն եւ զանշարժութիւն ի թշուառ եաց պատերազմէ, եւ հաստատեա՞ն ի մի հաւատոս զԿաթուղիկէ Եկեղեցի, զքեզ խոստովանիմք Տէր եւ Աստուած»։

Կը կնքենք մեր պարբերականն եւ իբր եզրակացութիւն յառաջ կը բերենք ներկայ Սրբազան Փառնախաղաքին Կոնդակին զնրջին հատուածն, որ ինչպէս միշտ մեր Ազգն սիրելի կուզած է, այսպէս ալ անոր վրայ ունեցած համարումովն եւ հայրական գորովով հետեւեալ խօսքերն արտասանած է. «Առաքելական Աթոռս իւր ամեն ջանքն բրած է որպէս զի ձեր Ազգն միշտ իրեն հետ ամրապինդ պահէ, եւ եթէ նա երբեք թերանայ, նորէն միութեան մէջ հաստատէ, վասն որոյ ձեզ պատուահան եղբարք համոզելու եւ մեզ ալ յուսալու մեծ ապացոյցներ կը ներկայանան վաղեմի միաբանութեանն Կատարեալ վերահաստատութեան համար, որ արդարեւ ձեր Ազգին համար մեծ բարեաց պատճառ պիտի ըլլայ։ Ապաքէն պատմութիւնն պկայ է թէ Հայ Եպիսկոպոսներէն՝ որոնք սերտիւ միանցեալ էին Հռովմայ Եկեղեցւոյն հետ՝ անոնք աւելի փաղեցան լուսաւոր աստղերուն պէտ Վկայ է նմանապէս, թէ ձեր Ազգին փառքն աւելի մեծ եղաւ, մանաւանդ այն դարերու մէջ, երբ Կաթուղիկէ կրօնքն ձեր մէջ աւելի տիրած եւ ծաղկած էր»։

Որ միանգամ Հայոց Սուրբերուն դասն կը կազմեն, եւ արքայութեան ժառանգորդ Հայրապետներն, Վարդապետներ, Մարտիրոսներ, Ծգնաւորներ եւ Կոյսեր, առհասարակ ամենն բարեխօսեն առ Հայրն Երկնաւոր՝ որպէս զի օրհնէ այս մեր փառքն եւ Եկեղեցւոյն միութեան զործն յաջողցնէ։

Մ. Վ. ՈՒՂՈՒՐԼԵԱՆ

ՔՆՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՀԱՅԵՐԷՆ ՆՈՐԱՏԻՊ

ԳՐԱՐԱՐ ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՄՈԹԻՒ

(Շարունակութիւն տես քիւ 16)

Հայերէն աթուրայից դասաւորութիւնն ըստ այսմ աւելի զիւրին է քան ալ որ եւ է պայմանաւ: Այս ցուցակին մէջ յունական թէ նախնիկն սիւզսրայականն եւ թէ երկրորդն զրուած է աւելի եւս պարզելու համար խնդիրն. եւ ապաքէն ո՛ր կրնայ ըսել՝ թէ Ս. Մեսրոպայ հայ աթուրայքն ըստ անսայթաքութեան հելլենականաց կարգած պահուն՝ նախնի յունականաց ցուցակն աչքին առջեւ չունէր:

Ուստի այս յարաբերական ցուցակին վրայէն բաժնենք մեր գրերն երկուքի, եւ տեսնենք իւրաքանչիւրն առանձինն: Զայնաւոր եւ Բաղաձայն,

Զայնաւորք երեք են տեսակաւ. կարճ եւ երկայն ըստ այս վկայութեան, եւ միջին կամ հասարակ.

Կարճ	Երկայն	Հասարակ
Է — Ե	Ի — Է	Ա — Ա
Օ — Ո	Ը	Ի — Ի
	Պ — Ո, ՈՒ	Կ — Կ

Այս կարճ ձայնաւորներն եւ հասարակներուն առաջին երկուքն զուգուելով Կի հետ կը կազմեն հետեւեալ երկբարբառքն համաձայն յունին.

Այ — Աւ, Էյ — Եւ, (Իյ) — Իւ, Օյ — Ու, Պյ — Ու. զարձեալ Նա բնիկ հայերէնն. իսկ մեր յ գրին հետ կազմուած երկբարբառքն են յունական յովտ (iota) գրին համաձայնքն. վասն զի ինչպէս աթուրայական ցուցակէն կ'երևի՝ յ գիր առհասարակ ձայնաւոր է. ի վերջս բառից կէս անձայն միայն:

Յայս կէտ համեմելով երկու ինչ ունինք զիտելիք. առաջինն է Աւ երկբարբառն, երկրորդ Ո եւ Ի գրերն:

Աի կրկնակ գրերն մեր այբուբենական ցուցակին մէջ չենք տեսներ մենք լծուած իրարու հետ. եւ իրաւամբ. վասն զի այդ կրկնակ գրերն կամ լծորդ պիտի նկատենք եւ կամ երկրարբառ. սակայն ոչ միով եւ ոչ միւսով ակնթայից ցանկին մէջ կարող չեն մտնել. իսկ թէ արդ ըստ այսմ լծորդ նկատենք՝ հելլենականաց եւ հայերենին անսայթաք փոխադրութեան կանոնաւ եի զօրութիւնն հարկ կ'ըլլայ որոշել, որպէս զի նախ կարենանք ապահովիլ լծորդութեանն վրայ, եւ ապա առ երկրարբառէն ունեցած խտրն հաստատել:

Ուստի դառնալով եի զօրութեանն՝ կր տեսնենք որ զաճղիւ յունական նախկին Մն է, հիւ եւ իւ հնչմամբ. գաղղիականն հս եւ յի նման, գոյզն ինչ աւելի փափուկ քան լատինականն և զիշն՝ Հաղադ՝ ի սկիզբն բառից, լերկ՝ բառից մէջ:

Այս հազագի եւ լերկի դիրքէն դուրս որ եւ է կերպով կարող չենք մենք նկատել ե գիրն. Արդ եթէ չէ բնաւ բաղաձայն՝ դիտենք թէ ինչպէս յայդ կէտ ժամանեալ է:

Յունական սիւղորայից ցուցակին մէջ օ (կարճ օ)ին դէմն կը տեսնենք լատինականն և գիրն, որ հին ատեն կը գրուէր V, որ ապա ժամանակաւ կրկին ձեւ կ'ընտանայ և եւ V. այդ լատինականին հնչումն է ու որ կ'ըլլայ մեղմիւ վ. Հելլեն նախկին Մն, այսինքն հիւ ձայնն քայլ առ քայլ կ'ըլլայ ի եւ վ. Մեր են որ է հիւ, յուշիկ յուշիկ կ'ըլլայ վ, եւ երբեմն ալ իսպառ գրոց ցանկէն չհամարուիր, այլ միայն երկբարբառի մէջ կը տեսնուի իբր լրացուցիչ այն ձայնին՝ որ իրեն սեպական է ըստ ինքեան՝ Դիտենք հետեւեալն.

Երբ յունական նախկին H հազագն փոխեց իր պաշտօնն եւ եղաւ Է, իր տեղն գրաւեց թաւ փշիկն. ինչպէս լատինք վերն՝ Սակայն յոյնք առհասարակ որչափ ալ H ին Է ըլլալն ընդունեցան՝ այլ իր տեղն զորուած թաւանչան փշիկն ամենքն չուզեցին ձանչնալ. Եւդեան բարբառն՝ որ Ելլադայ ամենէն հինն է, այդ փշիկին տեղ կը վարէր տիգամմա կոչուած կրկնակ յոյն Γ ն վրայէ վրայ բեռնաւորուած, Բ. Այսպէս փոխանակ գրելու

Ἐλένη	կը գրէր	Ἐλενα
Ἑσπέρα	—	Ἑσπερα

Եւ այս մինչեւ իսկ լերկ փշիկին դէմն անգամ եւ բառից մէջ իսկ այսպէս.

Oinos	—	Εἶνος
Օւօ	—	ՕԲԷ
Naros (Ναρος)		ΝαΡος
Աւօն	—	ԲԷԲօն

Վերին յունական կրկին բառերն թաւ են միայն, որոց լատինականն է Helena, Vesper. իսկ վարի չորսն՝ լերկ. Vinum, oVis, naVis. æVum. այս վերջնոց երեքին մէջ յոյնն՝ կարճ օ ունի, իսկ լատինն v (հին գրութեամբ) բառ տթութալական ցուցակին. իսկ չորորդն ունի կրկար օ. լատինն vu. զոր հին գրութեամբ կրնանք կարդալ կրկին ու — vu կամ անգլիական ձեւով W. Ասոնց մէջ յոյնն ոչ ուրեք վի ձայն ունի. այդպէս է եւ հին լատինականն ալ. արդ տեսնենք թէ այդ բառերն ինչ են ի հայտնաւ:

Հեղինէ, Գիշեր, երկու առաջինքն թաւք. իսկ քնացեալ չորս լերկերն՝ որոց մէջ յոյնն ունի օ գիրն եւ լատինն u նախկին ձեւով՝ հայն դրած է առաջնոյն դէմ Գիքի, եւ քնացեալներուն առ. այդպէս, (ՀՍԻ), ՆՍԻ, ՂԱԻ (էս):

Լատինական oui եւ œuս եւ aui եւ ui եւ ue հնչման v ի փոխուիլն որչափ որ հեշտին է, նոյնչափ եւ յունական av ev եւ հայերէն աւ եւ եւ հնչմանց վ ի փոխուիլն դիւրին է եւ աննշմարելի. ուստի մեր այժմեան ո ի տրուած վ ձայնն ոչ միայն բառից սկիզբն եւ մէջն՝ այլ եւ ի յանդն չէ ընդունելի, չէ ուղիղ. եւ այս նոյն իսկ հայերի բառերուն մէջ. վասն զի վ գրի պակասն չունէին եւ չունինք, ոչ մեք եւ ոչ նախնիք. եւ վ գիրն յետոյ ուրեմն մտած չէ մեր այբուբենին մէջ, այլ զոր նախնիք աւանդած են մեզ ըստ հելլենականացն անսայթաքութեան կարգելով:

Ուստի բաց ի առ երկբարբառէ այլ առ լծորդ ընդունիլ հնար չէ:

Գալով ուրեմն առ երկբարբառի հնչման՝ կը տեսնեմք ըստ Երասիմեան վկայութեան զի յոյն av հաւասարազօր է լատին au ի. մեր առն՝ յունական av ի համազօրն ըստ նախնեաց երկբարբառից ցուցակին՝ լատին au երկբարբառ ձայնէն հետի չէ այսու. եւ զի երկբարբառի մէջ կրկին ձայնաւորներն իրենց բնիկ ձայնն զուգելով ի մի՝ նոր երրորդ մը քան թէ միոյն կամ միւսին ձայնը կը հանեն, ուստի այդ երեք աղղորու առքն՝ հետի բաղաձայն ալ է՝ եւ հետի այժմեան լատինականին (ըստ

տմանց հնչման) առե ձայնէն՝ ունի երրորդ միջին հնչում մը , որ ոչ այլ ինչ է քայց մեր Ո գիրն. որուն վկայ են յունական օ ին եւ լատին Ս ի գէժ գրուած հայ Ո գիրն . որուն վկայ են բնախր բնախր ձեռագրաց առդ եւ ող հատուտար եւ օրինաց տակ ստճմանուած գրութիւնքն. որուն վկայ է նոյն ձեռագրաց տւանդած գործիական հոլովմանց սկիւ եւ աւք վերջուորութեանց փոխանակուե վարիչն :

Երկրարբատք՝ կարծեմ աւելորդ է փաստարաններն՝ թէ երկար են միշտ. եւ այս իրենց կազմութենէն իսկ յայտնի. որով կը հետևի՝ թէ այց հայերէն Ո գիրն՝ Ա.Ի երկարարտոն հաւասարադօր՝ երկայն Ո գիրն է, Ով գրութեամբ, (որուն վ գիրն անձայն է միշտ բոտ անսայթաքութեան կանոնին), եւ ոչ համառօտ Ո գիրն: Մեր երկար ու ձայնն առ ի վրայ է :

Ինչ որ բոնք առ երկարարտոն համար, նոյնն պիտի կըրկնենք մնացելոց համար սլ, որոնք և գրով կը ձեւանան :

Մինչ զազգիական լեզուի ազդեցութիւնն սկսաւ դօրանալ հայերէն լեզուին վրայ Միջին դարու մէջ՝ զառաջինն, հայ բնիկ երկարարտոն առ իր միջին (երկարարտոն) հնչմամբն՝ յուանական աՅ ի նախնական անսայթաքութիւնն պահած էր . այլ զի նորեկ զազգիականին մէջ դառնուած ՁԱ երկարարտոն՝ որ լատինականէն քաղուած՝ այլ հնչմամբ հեռի յայնմանէ՝ համառօտ Օ էր, թէ ձայնիւ եւ թէ շատ եւս գրութեամբ, ուստի այս նորեկ երկարարտոն հնչման պակասն լրացունելու համար միայն եւ միայն, եւ օտարական նորեկին սեպհական բասերն հայերենին մէջ թէ հնչմամբ ճշգիւլ եւ թէ համադօրն յայտնելու համար՝ լատինական օ գիրն որ զազգիերենին մէջ՝ նոյն դարուն՝ մերթ օ էր եւ մերթ ո, (եւ ոչ յունական օ միջրոնն) աւելցուցին հայերէն այբուբենի ցանկին տակ: Այսպէս եղաւ եւ Փ՝ լատինական F գրին ծնունդն ի մեզ, ինչպէս ըսինք ի վերոյ :

Ժամանակն որ սոկեղէն դպրութիւնն խոնարհեցունելով՝ արծաթեայ խաւերէն մինչեւ խեցեղէնն կը հասցունէր, նախնեաց երկնած եւ ըստ անսայթաքութեան նախկին հեղինականին փոխադրեալ առ երկարարտոն՝ մեր մեծ (երկար) ո ի համահնչիւնն՝ կը չփոխէր զազգիական ազդեցութեան արգիւնք եւ զող առ ի՝ լատինականէն քաղուած օ (կարծ) ին հետ. որով առանց բնաւ խտրութեան միգուզ դրիչք հաւասարաչափ կշռով զմին եւ զմեւն կը կշռէին, թողլով յեանոց այսչափ կնճռոտ ձանձրոյթ :

Բաղաձայնք. — Բաղաձայնք 28 հայերէն լեզուի կը բաժնուին արտագէտ բառ նախնական կարգած սնտայթաբուժեան ցուցակին.

Քառանկու տի բաղաձայնք (Ֆէն գառ) կը տրոշին երկու դասի. 13 տարզ (կամ առասնճաւոր), 15 կրկնալ (կամ կրկնաւոր).

Պարզ են միակ գրով միակ հնչումն ունեցողք. ք, գ, դ, այ, կ, տ, վ, լ, մ, ն, բ, ս, հ. Կրկնակ են թաւերն կամ հազողք եւ մէկէ աւելի գրով հիմնուող զրերն. ղ, փ, ք, խ, ք, ջ, ց, ու, զ, ծ, ճ, շ, ճ, ջ, ժ.

Այս կրկին գտներն կը բաժնուին 11 Անճայն, 10 Սուրճայն, 4 Գայ, 1 Բագազ, 1 Կիսաճայն, 1 Խառն (Կրկնակ եւ հաղագ).

Անճայն էն այն բաղաձայնք որ իրենք իրենց մնալով որ եւ է ձայն չունին ընաւ.

Անճայնք երեք կարգի են. շրքնային, կոկորդային, ատամնային. որոնց իւրաքանչիւրն երեք ատորճան ունի հնչման. յերկ (doux), զօրաւոր (fort), քաւ (aspire). այսպէս.

	Լերկ	Զօրաւոր	Թաւ
Անճայնք	Շրթն. B — Բ	Ս — Պ	Փ — Փ (Ֆ-F)
	Կոկորդ Դ — Գ — Ղ	K — Կ	X — Ք, Խ
	Ատամն. Δ — Դ	T — Տ	Θ — Թ

Յունական Սուր ձայնքն երկու են. որով միւս ութ հասն հայերենի յատուկ է. ասոնք ալ վերնոց նման իրենց երբեակ ձայնական աստիճանն ունին.

Լերկ	Զօրաւոր	Թաւ
Z — Չ	Σ — Ս	—
— Ժ	— Շ	—
— Չ	— Ծ	— Յ
— Զ	— Ծ	— Զ

Նայ տառերն են Λ — Լ, (Լ), M — Մ, N — Ն, P — Ք. Կը մնան Ռ յունական թաւ Pն, որ կրկին բրի եւս հաւատար է. որով հաղագ եւ կրկնակ կոչեցինք. Հ յունական H թաւագիրն. Վ կիսաճայն, — յունական մերթ Կ եւ մերթ B ի մէջ ղեգերողն. իսկ մեր Յ զիրն ի սկիզբն եւ ի մէջ բառից

կատկած չկայ թէ կատարեալ ձայնաւոր է, իսկ ի վերջս՝ նոյն-
պէս ըստ իս ։ Յ զրոյն հնչման համար երկար քննադա-
տութեամբ առա Պատկեր Հանդիսիս Զ սարի թիւ 9 եւ 10 ,
է տարի թիւ 1. Յորս դարձեալ առանձինն քննուած է ի եւ Հ,
եւ սոցա յարարեալ թիւնն Յ ի հետ . դարձեալ Թ եւ Փ, եւ Ե,
Ի եւ Վ, ըստ բաւականին կարծեմ լուսաւոր կերպով պար-
զուած են :

Ռ գիրն կամ կրկին Ր է եւ կամ յաւանական հախկին PH ն,
որ նոյն է ապա մամանակաց ծնած թաւ փշիկով՝ 'P ի հետ ,
առ այս լատինականքն կ'ընեն RHéteur, arRHes, RHythme .
զոր հայն Ռեաոր կամ Հռետոր կ'ընէ. Rome, զոր ՀՌոմ կամ
Ռոմ կ'ընէ, Ռափայէլ, ՀՌափայէլ, Ռութ կամ ՀՌութ ։

ԱՆՈՒՆ. — Նոյն Քերականութեան մէջ կը տեսնուին այս
տողեր .

«Անուն կամ գոյական. — Ամեն բան՝ որ մարդու, անաս-
նոյ կամ իրի անունն է եւ յատկութիւն կամ գործողութիւն
մը կր ցուցընէ՝ գոյական է ։»

1⁰ Անուն կամ գոյական ըսել սխալ է. 2⁰ Սխալ է անու-
նին տրուած սահմանն. — Սկսինք Անունի տրուած սահմանէն :

Սահմանին առաջին երեք բառերն՝ Մարդու, անասնոյ եւ
իրի անուն՝ կը պարունակեն թէ հասարակ եւ թէ յատուկ ա-
նուններն, իսկ չորրորդ եւ հինգերորդ բառերն՝ յատկութիւն եւ
գործողութիւն՝ կը պարունակեն թէ վերացեալ անուններն եւ
թէ ածականներն, այլ ասոնք հաշտ չեն իրարու հետ . Վասն զի
նախ, Ածականն առանձին մասն բանի գրուած ըլլալով սոյն Քե-
րականութեան մէջ՝ սահմանի կանոնաց եւ բանի հակառակ է՝
իր սահմանէն անդին անցնիլ, ինչպէս եղած է աստէն յառ-
կութիւն բառին գործածութեամբ . որ իր ընդարձակ առումըն
թէ վերացեալ անունն եւ թէ ածականն միանգամայն կը պար-
փակէ՝ երկրորդ, հինգերորդ բառն՝ գործողութիւն՝ սխալ է ա-
ռաջնոյն նման, վասն զի բայերն եւ բայանուններն միանգամայն
կ'ըմբռնէ. երրորդ, վերնադիրն եւ ստորադիրն նոյն է այս սահ-
մանին մէջ, այլ այս հիմնովին հակառակ է Սահմանի կանոնաց,
վասն զի բան մը ինքն իրմով չկրնար բացատրուիլ, այն որ ա-
նունն է՝ անունն է. այն որ գոյականն է՝ գոյականն է. բան չհաս-

կընար ոչ ըսողն եւ ոչ յտողն : Ուստի՝ Անուն կամ գոյականն սահմանելով երբ կ'ըսէ՝ թէ «Ամեն բառ որ մարդու, եւրն. աւնուն է՝ . . . գոյական է. » ոչ բան մը սահմանած կ'ըլլայ, եւ ոչ ալ բռնած : Սահմանն մասց առջեւ լոյս է, ուղիղ պոզիտայ մը՝ որով պիտի կարենայ առանց խարխալելու ընթանալ : Այլ այս սահման հակառակն է : Եթէ այլք այսպէս սահմաներ են՝ վրիպեր են, այլ հոգ չէ. զի նոր Հոմերոսի նոր Զոյիլոսն եմ :

Ուստի կրկնեմ թէ սխալ է Անուան արուած սահմանն :

Գալով առաջին մասին, զոր կտմաւ վերջը ձգեցինք, կ'ըսեմք՝ թէ չէ ուղիղ Անուն կամ Գոյական ըսել :

Վասն զի Անունն երկու տեսակ է. Հասարակ եւ Յատուկ : Այդ երկրորդն՝ Յատուկ անունն՝ շատ եւ կարի շատ Ածականներ ունի իր մէջ, (եւ միթէ ամեն անուն ածական չէ՝ լաքնեցէք) : Պայծառ, Գրիգոր (Արթուր) եււն. կարի շատ ալ գոյականներ, Ստեփանոս (Պոպ), (միակն եւ ոչ կրկին, ինչպէս է նոյն Քերականութեան մէջ), Վարդ, եււն. : Ածականք իրենց բարդութեամբ ալ՝ եւ գոյականք նմանապէս՝ յատուկ անուններ կը կաղմնն : Այդ ածական յատուկներն՝ կամ յատուկ ածականներն՝ յատկութիւն ցուցնելէ չեն դադրիր բնաւ, որով գոյական չեն. սակայն այսու՝ ածական մնալով հանդերձ՝ անուն ըլլալէ չեն դադրիր : Որով ուղիղ դատող Քերականութիւնն Անունն Գոյականի հետ չփոխելու չէ, եւ ոչ ալ Ածականն Անունէն բաժնել : Նոյն է Հասարակ անունն համար ալ. քանի՞ անթիւ ածականներ կան Հասարակ անուն կոչմամբ : Քննենք դեռ :

Անունն բառ մ'է նոյնատեսակ ամբողջութիւնն ցոյց առնող, եւ ամբողջութեան իւրաքանչիւր անդամին պատշաճող, — Այսպէս Մարդ բառն այդ նոյնատեսակ ամբողջութիւնն կը նշանակէ, իւրաքանչիւր անդամին առանձինն պատշաճելով. այսպէս փայտ նոյնատեսակ ամբողջութիւնն կը յայտնէ, եւ ամեն այդ անունն կրողին կը պատշաճի : Միթէ նոյն չէ՞ ածական բառն ալ. ծոյլ բառն միթէ նոյնատեսակ ամբողջութիւնն ցոյց չտար. միթէ ամեն ծոյլերու ծոյլ չէ՞ք կարող ըսել պատշաճապէս :

Ուստի, ինչպէս յայտնի է, Անունն իմաստն եւ ոչ Անունն կը արոհենք երկուքի. եթէ Անունն մը էութեան ինչն (գոյութիւնն) խնդրենք՝ կ'ուսենանք Գոյական Անունն. իսկ երբ Անունն մը էութեան ինչպէսն (յատկութիւնն) խնդրենք, կ'ուսենանք Ածական Անունն :

Այսպէս ուրիմն Ածականն եւ Գոյականն նոյն Անունն սահմա-

նին մէջ պարուրուելով եւ նորոք վիճակն ցոյց տալով՝ կրնիատուին իրարմէ եւս անբաժան . այս պատճառաւ միայն Ածականն զոյականակերպ եւ Գոյականն ամականակերպ կը վարին եւ կրրնան վարիր Եւ ամականն անբաժան է Անունէն , վասն զի առանց ենթակայի վերադիր չենք ենթադրիր : Եւ արդարեւ Ածականն՝ փոփոխական բառ՝ ինքն իրեն յատուկ փոփոխութեան օրէնք չունի . արբանեակ մ'է Անունն եւ անոր փոփոխմանց եւ հոլովման օրինաց հպատակ : Որչափ իմաստնորար նախնիք կարգած են իրարմէ անմեկին Անունն եւ Ածական, Անունն եւ Գոյական. Nomen adjectivum, Nomen substantivum : Այ մեք նորաձեւ կ'ուզենք երեւել Ս. յապէս դերանուանց ամականաբար զործածութիւնն չէ կարող զանոնք իրենց տեղէն խախտելով՝ առանձին գլխով խօսելու առիթ ընծայել , ինչպէս կը տեսնենք Նոր Քերականիս մէջ :

Ուստի այլ է Անուն եւ այլ Գոյական. կամն դասոնք չը կրնար իրարու հետ չիփթել, եւ ոչ իսկ այսու՝ Ածականն՝ Անունն սահմանին մէջ դասնուողն՝ առանձինն եւ անջատ հեռացունել :

Անունն համեմատորար երկու բաժանումն ունի. Յատուկ եւ Հասարակ :

Հասարակ անուն կ'ըսուի այն բառն՝ որ նոյնատեսակ ամբողջութեան առհասարակ կը պատշաճի. Բայց այս Անունն սահմանէն զանազանութիւն չունի բացի բառի մը փոփոխութենէն՝ որ է առնասարակ : Այս բան հարեւանցի չէ, այլ կտուռ. վասն զի ինչպէս քանի մը տող առաջ ըսինք՝ այս Հասարակ եւ Յատուկ կոչուած բաժանումն Անունն՝ համեմատաբար է միայն : Որով կ'ըսենք՝ Յատուկ կ'ըսուի այն բառն՝ որ նոյնատեսակ ամբողջութեան մի մասին կը պատշաճի :

Քննենք. — Մարդ հասարակ անուն է . վասն զի նոյնատեսակ եզրով ամենուն ալ նոյն անունն կրնանք առլ. մինչդեռ Տղայն բազդատմամբ Մարդ բառին յատուկ է, վասն զի մարդ գոյութեան՝ (որ Անուններու սեպնակաւ մի դասն կը կազմէ) , խտուկ մի մասին կը պատշաճի Տղայ անունն : Այսպէս Մարդ բառին նկատմամբ՝ Այր, Կին, Մեր, Մայր, Ուստի, եւլն. Յատուկ են . վասն զի նոյն ամբողջութեան մի մասին միայն կը պատշաճին. մինչդեռ Մարդն բազդատմամբ առանց հասարակ է, վասն զի նոյն ամբողջութեան առհասարակ կը վերաբերի :

Այս-ըսելով կը յաւելունք. Մարդու, Քաղաքի, եւլն. անունն

ներ վերոյիջեաց նոյն եւ նման համեմատութիւնն ունին Մարդ եւ Քաղաք գոյութեանց հետ . Արուսեակ, Պայծառ, Գոհար, Վեներակ, Բիւզանդիան, Սուրճանգակ, Փռնջ, միակ չեն իրենց տեսակին մէջ . կամ են եւ կամ կրնան ըլլալ հազարաւոր . այլ Յատուկ են համեմատութեամբ Մարդ՝ Քաղաք՝ Լրացիւր գոյութեանց . Յատուկ անունն միշտ համեմատարար է Հոտարակ անունն Այսպէս, օրինակի համար , երբ Դպրոցի մը Մարդ գոյութիւնն միակ մէկ անուամբ յորջորջուի, ինչ որ անհնարին չէ, ենթադրենք Գրիգոր, այդ անուն թէպէտ եւ Մարդ գոյութեան հետ բաղդատելով միշտ յատուկ կը մնայ՝ այլ նոյն դպրոցին աշակերտաց անունն համեմատութեամբ՝ հոտարակ է .

Ուստի դիտենք այժմ թէ ինչպէս կը սահմանէ նոր՝ Քերական Յատուկ անունն .

— «Յատուկ գոյական են մարդոց, տեղեաց եւ ամեն իւրաց անուններ՝ որոնք իրենց տեսակին մէջ մէկ հատ են . զոր օրինակ, Երուսաղէմ, Գրիգոր, եւլն .»

Այս սահմանին մէջ նախ դիտելի է յատուկ գոյական խօսքն, որուն ոչ ուղիղ ըլլալն ցոյց տուինք քիչ առաջ . Երկրորդ՝ որոնք իրենց տեսակին մէջ մէկ հատ են խօսքն, որ եթէ առաձգական խէժի մը պէս չքաշքշուի՝ ողնք եղած ընդարձակ առումն եւ ճշգրտութիւնն չունի . վասն զի Գրիգոր յատուկ անուն է, եւ սակայն մէկ հատ չէ իր մարդ տեսակին մէջ . իսկ թէ իր տեսակին մէջ խօսքով այլ ինչ ուղենք հասկնալ՝ ինչ որ չէ, դժուարին խաթելու . կը հանդիպինք եւ անթիւ առարկութեանց, այլ եթէ քաշքշուի՝ չատ է ընդարձակի . որով սահմանի կանոնաց հակառակ է այս եւ տարատմա իրենց տեսակին մէջ մէկ հատ եղող իրաց անուններ են Արեւ, Դուռն, եւլն . եւ սակայն ոչ հայերէն լեզուն եւ ոչ յոյն եւ ոչ լատինն չեն յատուկ նկատուր դասոնք . Բացայայտիչն՝ որք թէպէտ մէկ հատ չեն իրենց տեսակին մէջ՝ սակայն յատուկ են, այս տուամք . Յատուկ անուն են շատ եւս բացայայտիչ եւ լոցայայտեալ միասին . ինչպէս է Կոստանդիանոս քաղաքն . Կոստանդուպոլիս . եւլն . Յատուկ անունն ըստ ինքեան գոյութիւնն չունի . ամեն յատուկ անուն հասարակ է յինքեան, չատ եւ չատ եւս սովորան . յատուկին մէջ միութիւն չենք կարող խնդրել, վասն զի բնորոշումն է .

Ուստի լուսւոյն եւ շատ աւելի գիւրըմբռնելի եւ հարկուոր է Յատուկ անունն հասարակէն՝ ունեցած այս համեմատական դանաղանութիւնն յիշելով սահմանել ըստ վերնոյն . թէ

«Յառուէկ կ'ըսուին այն անուանք՝ (ոչ թէ գոյակահնք)՝ որ նոյնատեսակ ամբողջութեան (հասարակ անուան) մէջէն ոմանց միայն կը պատշաճին»:

Այս քանի մը էջերով՝ զոր Հանդիտիս մէջ հրատարակեցինք՝ ոչ իբր քննադատութիւն այլ իբրեւ հայերէն լեզուի քանի մը արժանաւոր կէտերու յինքեան քննութիւն կատարած ըլլալով՝ չուզեցինք եւ ոչ իսկ այդ աստէն հրատարակուած Քերականութեան բնիկ անունն տալ՝ Վասն զի քննութիւննիս՝ ինչպէս եւ մեր ամեն Քննադատութիւնք՝ միշտ՝ ոչ եթէ Գրողներն այլ միայն եւ միայն զրութիւնքն ունին ի նկատի եւ այս այսպէս է. եւ այսպէս պէտք է ըլլալ:

Ս. Վ. ՆԱԶԱՐԵԹ.

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԱՍՏԵՂԱԲԱՇԻՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ 15)

12. — Եթէ զնդակ մը դիտես՝ ամեն կողմէն բոլորակ կ'երևի. այլ մեծ ու պզտիկ զնդակին պորտաձեւութիւնն նոյն աստիճանաւ յայտնի չէ:

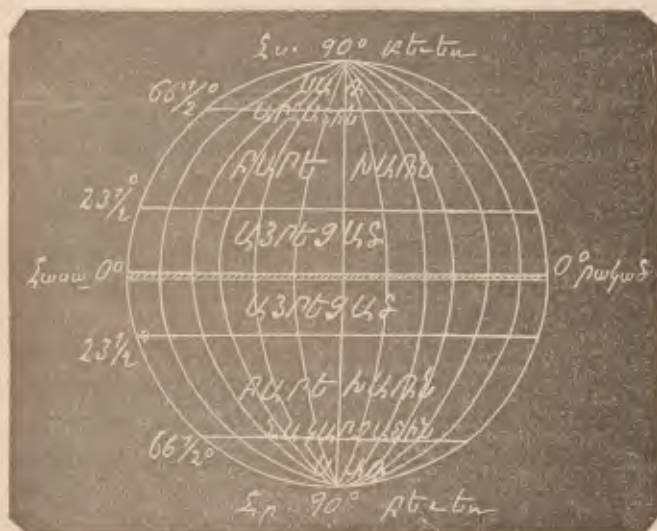
Եթէ երկու շատ մեծ գունդերու վրայ կենանք, բայց որոնց մին քան զմիւսն փոքր ըլլայ, փոքրին վրայ մեր տեսութեան սահմանն աւելի ընդարձակ է քան մեծին. թէպէտ եւ երկուքն ալ գունդ են՝ Պատճառն՝ վասն զի փոքր գնդին ճառագայթն պզտիկ ըլլալով՝ կորութիւնն շատ աւելի է քան թէ մեծին:

Այսպէս՝ երկրագնդիս վրայ ուր որ ալ ըլլանք՝ միշտ կոր շրջանակի մը վրայ ենք. բայց աչք չեն նշմարեր այդ կորութիւնն, վասն զի աչազին մեծութիւն ունի երկրիս ճառագայթն:

13. — Երկրագնդիս ճառագայթն չափելու համար երկրաչափութիւն եւ չափադիտութիւն գիտնալու է. մեզի կարեւոր չէ այդ հոս Զափուած եւ կլոր թուով մեծութիւնն է՝ 6,369,000 մեղր:

14. — Սյն ահադին լեռներն որ մեր աչքին սոսկալի բարձրութեամբ կ'երևին՝ երկրիս ճոռագայթին հետ բաղդատելով՝ դրելթէ 1/800 են. եւ այդ ալ եթէ 8,000 մեղր բարձր ըլլան, որք քանի մը հաստ են. Այդ ամենէն բարձր լեռներն՝ եթէ երկրագունս 1 մեղր տարածութեամբ գնդի վերածենք՝ հազիւ 0,001 հազարորդամեղրի ունեցքներ պիտի ձեւացունեն :

Ուստի կրնաս ըմբռնել՝ թէ ի՞նչ է մեր այս բնական աշխարհին մեծութիւնն. Հետեւեալ պատկերին մէջ դիտէ մեր աշխարհն. (Ձեւ 1). եւ այժմէն միտքդ պահէ՝ զի ամեն շրջանակ 360 աստիճանի կը բաշխուի միշտ. աստիճան ըսելու տեղ կը դնենք ⁰ մը:

15. — Երկիրս անշարժ չէ. Ուստի աշխարհս ահադին դունտ մ'է. իր շրջապատն է 40,000,000 մեղր. ըմբռնել տալու համար թէ որչափ երկայն է այդ գիծն՝ համարինք թէ մարդ մը գիշեր ցերեկ անդադար քալէ՝ ժամն 2,500 մեղր կտրելով՝ երկու տարի պէտք է այդ շրջանն աւարտելու համար. իսկ շուրեկառքի մը համար՝ որ 30,000 մեղր կտրէ ժամուան մէջ՝ առանց բնաւ կենալու գիշեր ցերեկ երթալով՝ երկու ամիս պէտք է առ այդ:

16. — Լսած կամ կարդացած եւ անշուշտ այն Սպանիացի կամ Բորգուէսլցի ճամբորդներու պատմութիւնն՝ որոնք առա-

Ղին անգամ երկրիս շրջանը կատարեցին : Ասոնցմէ յետոյ ուրիշներ ալ՝ մանաւանդ Գաղղիացի եւ Անգլիացի ճանապարհորդք՝ կէսը ծովու եւ կէսը ցամաքի վրայ այլ չըջանն ըրին : Եթէ այդ ճամբորդութեանց շաւիղներն կամ հետքն դնենք՝ թեւէ կծիկի մը կը նմանի ամեն ուղղութեամբ փաթթուած :

Այս ճամբորդներու առջեւ լեռներ ու ձորեր ելան, այլ ոչ անանցանելի արգելք. որով կտրեցին եւ չըջանն ընելով հասան իրենց մեկնած տեղն : Ամեն տեղ երկինքն իրենց գլխուն վրայ էր, Արեւը կը ծագէր, լուսինն ու աստղերը կ'երեւէին : Արդ Երկրագունտս երկնքին մէջ ինքն իրեն կեցած է, քանի մը զօրութիւններ՝ որոնց մին Արեւուն մէջ է՝ բռնած են զինքը միջոցին մէջ, եւ որոնց ձեռքով ոչ կրնայ շատ մօտենալ եւ ոչ ալ հեռանալ շատ Արեւէն :

17. Երկրաջնտիս բնակիչները միայն մակերեւութին վրայ կը բնակին. ասոնք եւ ուրիշ ինչ որ կայ երկրիս վրայ՝ իրենց ծանրութեամբ՝ որ զիրենք երկրիս կեդրոնին մօտեցնող զօրութիւնն է՝ ասոր մակերեսին վրայ կը կենան. Զրօրի մէջ ձգուած քարն՝ մինչեւ որ իր ծանրութեամբ յատակը չգտնէ՝ չըկենար. եւ եթէ Զրօրը մինչեւ երկրիս կեդրոնը իտր ըլլայ՝ քարը մինչեւ հոն չհասնի չիենար : Իլնայ ըսելն երկրիս կեդրոնին մօտենալ ըսել է :

Այս պատճառաւ երկրիս վրայ վար ըսելով՝ զէպ ի կեդրոնն կը հասկնանք, իսկ վեր՝ հակառակը, երկրէս դուրս : Ասոր մակերեւութին վրայ դրած ենք ամենքնիս ալ ոտքերնիս, եւ գլուխնիս զէպի երկինք է : Միւս կիսագնտին բնակիչները զէպ ի մեզ դարձուցած են իրենց ոտքն, մենք ալ զէպ իրենց, անոնք կ'ըսեն՝ թէ մենք իրենց ոտքին տակն ենք, մենք կ'ըսենք՝ թէ անոնք մեր ոտքին տակն են : Այս հակառակ դիրքն ունեցող բնակիչներն հակոտնեայք կը կոչուին իրարու :

18. Բայց այսչափն ըսելէս վերջը՝ Սիրելիս, պիտի հարցունես թէ այս ահագին երկրագունտս միջոցին մէջ անշարժ կեցած է, չըշարժիր, տեղն կամ դիրքը չըփոխեր : Քննենք ու կը տեսնենք :

Արեւն առաւօտուն կը ծագի, երեկոյեան կը մտնէ. այդ միջոցն օր կը կոչուի. երեկոյէն մինչեւ առաւօտ՝ գիշեր : Յայտնի է որ այս կամ Արեւուն կամ Երկրիս շարժելովը կ'ըլլայ. ալ թէ որո՞նք տեսնենք : Ամեն օր Արեւուն ելլալն ու մտնելն աչքով կը տեսնենք, արեւելքէն կ'ելլէ Արեգակն՝ եւ արեւմուտ

քէն կը մտնէ , ահագին աղեղ մը գծելով՝ որուն երկու ծայրը հորիզոնին վրայ կը հանգչի։ Այսպէս կը տեսնենք նաեւ Լուսնի եւ Աստղերուն ելքն ու մուտքն։

Հիներն այս առ աչօք երեւութէն խաբուելով՝ շատ ժամանակ կարծեցին թէ Երկիրս անշարժ կեցած՝ Արեգակն ու բոլոր երկինքը կը դառնան ։ Այս ծուռ գաղափար մինչեւ Կոպեռնիկոս լեհացի աստղաբաշխն (1473-1543)՝ եւ Գալիլէոս իտալացին (1642) տեսց . ասոնք յայտնապէս ցոյց տուին այդ սխալն . մանաւանդ վերջինն ժամանակն՝ որ շատ ծուռ ըմբռնումներ ուղղած է՝ հասկցուց թէ Արեւն որ այնչափ հեռու է մեզմէ՝ եւ Աստղերն որոնց անհուն հեռաւորութիւնն ըմբռնել կը դժուարինք՝ եւ որոնք բիւրուց բիւր անդամ մեծ են մեր Երկրագնտէն՝ նոյն ժամանակամիջոցի մէջ կարող չեն այդ շնորձանն կատարել . եւ մարթ է արդեօք մեր այս փոքրիկ Երկրագունսն՝ (մեծ Աստղերուն հետ բաղդատելով)՝ այդ ահագին շարժման կեդրոն համարել։ Ուստի ըսին՝ թէ Երկինք անշարժ են , եւ Երկիրս կը շարժի։

Փոքրիկ օրինակով ցոյց պիտի տամ հիմայ՝ թէ արտաքին երեւոյթն անփոփոխ է՝ եթէ Երկիրս անշարժ մնալով Երկինքը դառնան , կամ բնդհակառակն։

Կը տեսնես Աստեղաց արեւելքէն ելլելն եւ արեւմտեան կողմ մտնելն . անոնց կամ Երկրիս վրայ ուրիշ ստաբիլայ մը չունինք որով այս փորձն ալ կերպով փորձենք . այս չրջանն ընդն աշխարհս չէ պիտի ըսենք . վասն զի Երկրիս վրայ սուներն ու տեղեր հանդարտ կեցած են . շարժմունք չկայ։

Նոյնպէս է նաեւ երբ երազնիւաց շողեկառքի մէջ նստած պատուհանէն կը դիտենք գետինն վրայի տնակներն՝ ծառերն՝ հեռագրի թելերն՝ որոնք դիւահարած կը սուրան կը փախչին . մինչդեռ մենք մեր կառքին մէջ՝ կարծես թէ տան մը մէջ ըղբաղած կը խօցակցինք . եւ սակայն մենք են շարժողը , ոչ թէ հաստատուն գետինն։ Այսպէս կարծէք թէ Երկինք արեւելքէն դէպ արեւմուտք կը շարժին , բայց հակառակն է . Երկիրս կը թաւալի արեւմուտքէն դէպ արեւելք։

Այլ սոյն օրինակին մէջ դիտելու կէտ մը կայ . այսինքն թէ մինչ շողեկառքն կը սուրայ՝ ծառերն ու տնակներն եւ այլք ուղիղ դժով կը վազեն . վասն զի մենք ալ ուղիղ գծով կը վազենք . մինչդեռ Աստղերն աղեղնաձեւ կ'ընթանան , կէս բոլորակ . դիւրին է հասկնալն , վասն զի Երկիրս բոլորակ կը չրջի մինչ Աստղերն հաստատուն են։

Եթէ Երկիրս վրայ դանուող ամեն մարդ այսպէս կը տեսնէ՝ ըսել է թէ ամենն ալ կը դառնան, այսինքն Երկիրս որուն վրայ կեցած ենք՝ կը դառնայ չրջանակի ձեւով: Այս կերպ դառնալուն կ'ըսենք՝ Երկիրս իր վրայ կը քաւայի:

19. Դ. Երկիրս իր վրայ կը քաւայի. — Հաւ հասկնա՞նք թէ Ինչ ըսել է իր վրայ քաւայիլ կամ իր առանցքին վրայ դառնալ: Գուցէ թէ քիւրաւ որ անգամ թաւալու՞մ, տեսած ես առանց բառը ճշգիւռ. զիտես յետանք՝ որով դանակ կամ այլ ինչ կը սրեն, անդադար կը դառնայ իր մէջտեղի լիսեոյն վրայ որուն առանցք կ'ըսեն. այս է իր վրայ թաւալիլ կամ առանցքին վրայ դառնալն: Տեսած ես շարունակ կառքերու տնիւներն՝ որոնք թէ իրենց առանցքին վրայ կը թաւալին՝ եւ թէ առաջ կ'երթան. որով երկու չրջան կ'ընեն. մին թաւալական՝ իրենց առանցքին վրայ, եւ միւսն պարբերակա՞ն կամ յառաջացման:

Այլ աւելի չօչափական օրինակ մը տեսնենք. տոնենք ճախարակ մը եւ վրան ազուցանենք գնդակ մը. տնեկին միակ պատուհանէն արեւու լուսաւոր ճառագայթն մանելով՝ կը դարնէ այդ գնդին կէտին վրայ, իսկ դու որ ետեւի կողմն ես՝ մնացած կիսագունտն մթութեան մէջ կը տեսնես. դարձունենք եւ բազ երազ ճախարակը՝ եւ ահա գունդն կը չրջի, միշտ կէսը լուսաւոր եւ կէսը խաւարին է: Այսպէս է աշխարհս:

Հիմակ այդ գնդակն երկու բեւեռներէն ազուցանենք ճախարակին վրայ եւ դարձունենք: Երկու բեւեռներն անշարժ են կարծես, իսկ փորն՝ որ ճիշդ մէջտեղն է եւ բեւեռներէն հաւասարապէս հեռի՝ կը տեսնաս որ կը դառնայ. այս գիծն հասարակած կը կոչուի, եւ Երկրագունտն կրկին հաւասար կիսագունտերու կը բաժնէ. այն՝ որուն մէջ է նաեւ Թուրքիա՝ հիւսիսային կիսագունտն է, եւ միւսն հարաւային:

(Շարայարեկի)

ԵՐԿՈՒ ՄԵԾԱԳԻՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

(Շարունակութիւն տես քիւ. 15)

Դարերով յատաճ Մոլտավիայի մէջ հիմնուած եւ 12 ժողովրդագիտութեան բաժնուած ազգային եկեղեցին, մինչեւ Լեհաստանի Գամլնից քաղաքին տնտիւր՝ Մոլտավիայի իշխաններուն տակ մեծ հանդստութիւն կը վայելէր։ Բայց յիշեալ քաղաքին առնուելէն եւ պատերազմական շարժումները բոլորէլէն ետեւ՝ Հայք՝ որպէս զի Մոլտավիան անհանդուրժելի տուրքերէն սղաւան, իրենց տեղերէն դուրս ելլելու ստիպուեցան։ Այն ապահով յուսովն, որ ճնշիչ յարաբերութիւնները հանդարտելէն եւ պատերազմի խռտոցները զաղրելէն ետեւ, զարձեալ իրենց տեղը պիտի դառնան։ Երեք տարիի չափ Սրբոյններուն երկրին եւ Պիսդրիցի լեռնակողմերը պահուրտելով՝ կը թափառէին։ Բայց երբ խռովութիւնները հանդարտելու տեղ՝ աւելի եւս սաստկացան, այս թափառող ժողովրդեան՝ իւր երկիրը դառնալու քաղցր յոյսը բոլորովին փճացաւ։ Եւ ստիպեց զինք որ գրեթէ անասուններու պէս — առանց հոգեւոր հովուի մը — հոն զաղթէ ու իրեն տեղ մնառէ ուր որ կրնայ։ Այսպէս եկաւ Մոլտավիոյ հայոց մէկ մասն ի Լեհաստան, մէկայլը Դրանսիա։ Ամենէն մեծագոյն մասը Սրբոյններու երկիրը — Ճուրճով եւ Չիզ — ու քիչերը միայն տեղաւորուեցան Պիսդրիցի։ Թէպէտ մեր Եպիսկոպոսն, որ — իրեն գործակիցներն՝ զքահանայները — իւր հօտին միութարութեանը համար զաղթած ժողովրդեանը ետեւէն խրկեց իւր եպիսկոպոսութեան ստացուածոց պահպանութեան համար, քիչ մը ժամանակ ալ Սուչավայի մօտ եղող աթոռաւոր մնաց։ (որն որ իրրեւ ամբողջական տեղ ամեն հարկաւոր բաներով կատարելապէս սպառազինուած եւ Լեհական զինուորներէն բռնուած էր)։ Սակայն խաղախներն ամեն ստացուածներն իրմէն յափշտակելէն ետեւ՝ ջրուած հօտին ետեւէն Ճուրճով գնաց։ Ասանկով նորէն միացաւ հօտն իւր հովուին հետ։ Եպիսկոպոսին անունն էր Մինաս։

Այս կերպով ուրիշ երկիր անկուած Հայ եկեղեցին սկսաւ հոգւոյ եւ մարմնոյ հարկաւոր պիտոյքներու վրայ մտածել։ Ուստի տեղաւորուելէն անմիջապէս ետքը, եկեղեցական ու աշխարհական առաջնորդներու զիմեց, այն խոնարհ խնդրուած-

քով, որ ասոնք՝ նկատելով ներս գալիժած հայոց խեղճութիւնը, վրանին գլխան եւ իբրեւ եկամուտներու, աստուածային պաշտամունքնին կատարելու համար, իրենց մէկ երկու աղօթատեղի շնորհեն : Մէկալ կողմանէ ամեն օրական ապրուստնին հոգալ կարենալու համար աղաչեցին, որ իրենց հրաման տրուի, աղատ առուտուր բնելու : Գերապայծառ Սէպէլէպի, Դրանսիլուանիոյ եպիսկոպոսական տեղապահը՝ խոստացաւ, որ իրենց խնդրուածքը ամենայն սիրով կը կատարէ, եթէ իրենց հաւատքին ճիշդ քննութեանն ետեւ յայտնի երեւնայ որ Հռովմէական Կաթուղիկէ կրօնը կը դաւանին : Հայերը, որոնք իրենց թափառականութեանը մէջ հազիւ թէ մասնակից եղած էին հոգեկան միութարութեան՝ այն վառուած բորբոքէն որ ըստէ մը յառաջ աղօթատեղի ունենան, եպիսկոպոսական տեղապահին առջեւ իրենց հերձուածող ըլլալը՝ մեծ չըջահայեցութեամբ ծածկեցին : Եւ որովհետեւ առ այս որոշուած քննութեանն առթիւ՝ Հռովմէական Եկեղեցւոյն հաւատքին յատուկ եւ գլխաւոր ճիւղերուն հետ կատարելապէս համաձայնող բացառութիւններ գործածեցին, Սէպէլէպի եպիսկոպոսական տեղապահը, զիրենք ճշմարիտ կաթուղիկէականներ համարելով՝ իրենց գործածութեան համար երկու մատուռ տուաւ : մէկը Ճուրճովի՝ մէկալը Չիգի մէջ : պարտապիր առնելով իրենցմէ, նախ՝ որ ասկից ետքն ալ ջերմեռանդ Կաթուղիկէ ուղղափառներ պիտի մնան : երկրորդ՝ որ Դրանսիլուանիոյ եպիսկոպոսական տեղապահը միշտ իշխանութիւն պիտի ունենայ, իրենց չղարկուած՝ հապա միայն գործածութեան համար տրուած երկու աղօթարանն եւ առնելու : եւ վերջապէս երրորդ՝ որ ամեն եկեղեցական կա՛հ կարասին եւ զգեստեղենները, զորոնք անկից ետքը պիտի ստանան, -եթէ ի զիպուածի Դրանսիլուանիայէն նորէն Մոլոտոյա երթան հետեւին պիտի չտանին, հապա երկու մատուռն պարզեւ պիտի թողուն : Այսպէս պատահեցաւ, որ հերձուածող հայերն Կաթուղիկէ Եկեղեցիներուն մէջ կատարեցին իրենց աստուածային պաշտամունքները : Բայց առոր համար — ինծի այնպէս կ'երեւայ — տեղապահն եւ մէկալ քահանայնրը կ'արգարանան : որովհետեւ հայոց հաւատքին առանձինն կէտերուն նկատմամբ քննութիւն բրած ատեն, ըստ մասին, հայերէն լեզուն մէջ ունեցած անտեղեակ ըլլալուն ու ըստ մասին, արտաքին արարողութիւններուն եւ անոնց վրայօք եղած մեկնութիւններուն եւ գիտողութիւններուն ձեռօք՝ հայոց հաւատքին վրայ

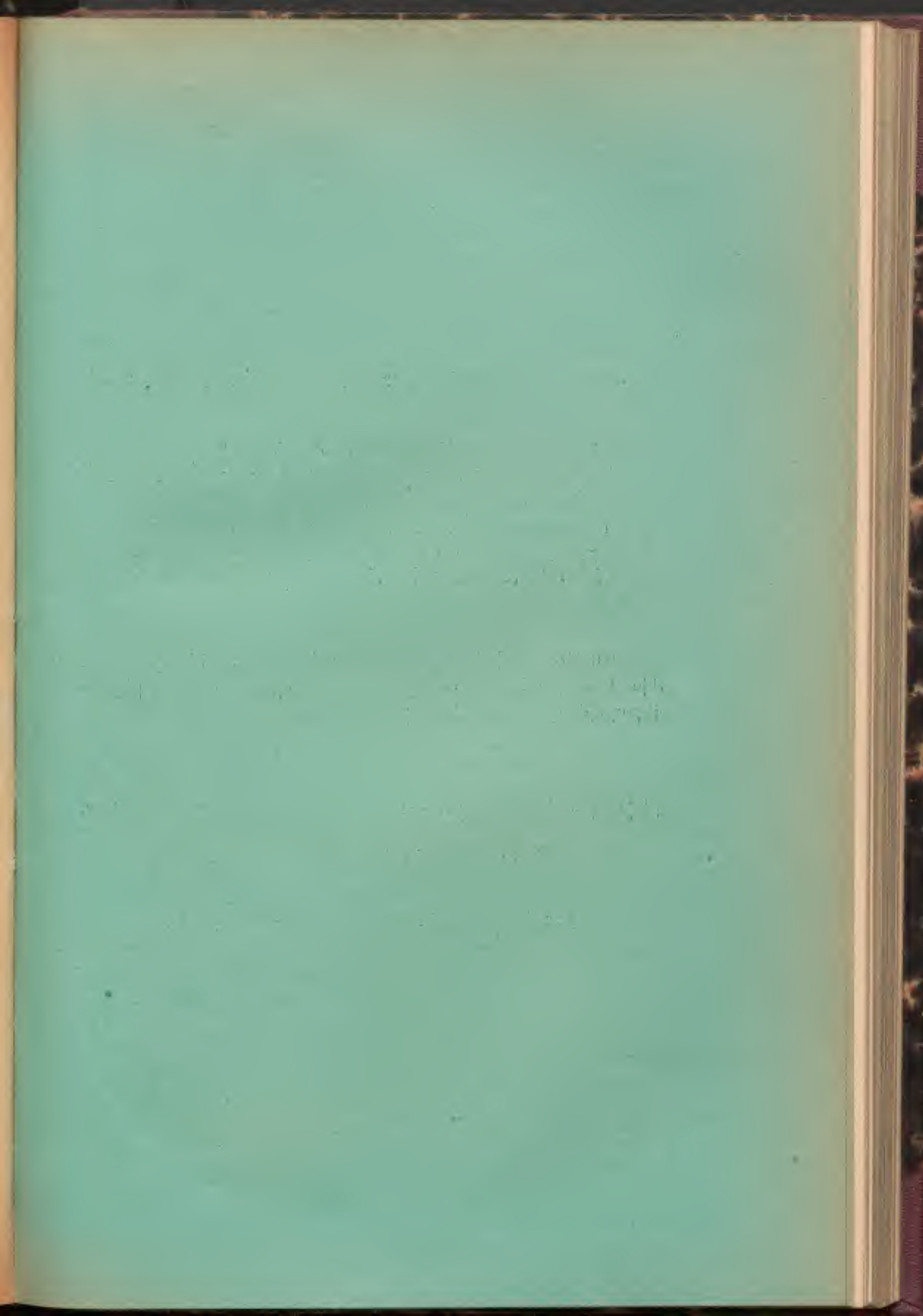
պատշաճ տեղեկութիւն չկրցան ունենալ: Բայց ամենէն աւելի զիրենք սխալ ճամբան բերողն ան էր, որ տեսան թէ Հայք, Սուրբ Խաչի նշանը կը գործածեն հւ սրբոց յարգութիւնը կը պատուեն:

Բայց չէ՛ թէ միայն Եկեղեցւոյ կողմանէ սիրով ընդունուեցան ներս զաղթողները, հապա նաեւ Դրանսիոյ լուսնիոյ կարգերը՝ հայերուն ազատ առուտուր շնորհեցին. այնու պայմանաւ՝ որ կարգերուն նպաստամատոյց ըլլալու համար, տարուէ տարի 100 հունգարական Ֆիորին տան: Սակայն երբ որ երեք տարի անցաւ, կարգերն՝ այս 100 Ֆիորինէն զատ, ծախուած ապրանքին երեսնական ալ պահանջեցին: Այսպէս հայք, թէ Եկեղեցւոյ եւ թէ քաղաքական իշխանութեան կողմանէ ընդունուելով՝ միայն վերոյգրեալ երեք տեղը (Ճուրճով, Ձիգ եւ Պիտլից) կը բնակէին: Քիչ մը ետքը ճարակող ժանտախտին պատճառաւ՝ ասդին անդին ցրուեցան: Ժանտախտին գողրելէն ետեւ, զիրենք շատ տեղ տեղաւորուած կը գտնենք. Ճուրճովի, Ձիգի, Ռէմէզէի, Բեթէչէի, Կէօրկէի, Ֆէլֆալովի, Պաթոչի եւ Պիտլիցի մէջ: Հայերը հերձուածի մէջ մնացին մինչեւ 1684:

1676 ին, Մոլտավիայի Պոթուշան հասարակութեան դատաւորին Լուսիկ Վէրգիբէսցու վաճառականին որդին, Սւքսենտիոս, որ աւելի մեծ սէր ունէր զիտութեանց քան ապրանքներուն. ու որն որ մայրենի լեզուին մէջ ինքզինք կատարելապէս կըրթեւէն ետեւ, Լատին գիտութիւնները յատկացնելու նպատակաւ սաստիկ փութով սորվելու սկսաւ, Ծնողաց տունը թողլով Լեմպերկ Քահանայապետական վարժարանը մտաւ: Բայց հայրն այս որոշման ամենեւին զիջանիլ չուզելով՝ զինքն Ճուրճով բերել տուաւ. ուր որ — որովհետեւ ինքն ալ զեռ հերձուածող էր — Հայոց մոտորութեանցը վրայ խմտաութեամբ լռեց: Որպէս զի հօրն զիտաւորութիւնը — որ զինք ամեն կերպով Ճուրճովցի օրիորդի մը հետ ամուսնացնել կ'ուզէր — պարտալի հանէ: Ծնողացը անէն նորէն Լեհաստան վախաւ. եւ ասկէ Մարթէլի, Լեհական արքունեաց քով գտնուող քահանայապետական նուիրակին խորհուրդովը Հռոմ գնաց. ուր հերձուածէն հանդիսական կերպով հրաժարելէն ետեւ՝ Ուրբանեան վարժոցին տարածման հաւատոյ աշակերան եղաւ: Քանի մը տարի հոն մնալով՝ երբ սրբազան զիտութիւնները կատարելապէս սորվեցաւ, տաաճորդները զերիտասարդ քահանան իբրեւ առաքելական քարոզիչ՝ ազգականներն ու բոլոր հայերը դարձնելու հա-

մօր Դրանսիլուանիա խորհրդին, իրեն ստաբիլ յանձնելով որ ամեն ջանք ընէ եւ հայերը բոպէ մը առաջ Հոսթմէական Ս. Եկեղեցւոյն հետ միացնէ : Աւքսենաթոս Վրդարեան, ձորձով հասնելէն ետեւ՝ ճանչնալով Հայոց մինչեւ հիմա պատրուակած հերձուածոյն պատմութիւնը՝ լսանք Սէպէլէպի Դրանսիլուանիոյ եպիսկոպոսական տեղապահին յայանեց, Տեղապահը՝ Հայոց գործածութեան համար արուած երկու աղօթարաններն անմիջապէս ետ առաւ : մանաւանդ թէ, Աւքսենաթոս առաքելական քարոզիչին յանձնեց որ զանոնք ետ առնու : Աւքսենաթոսի առաքելական գործքն իր ծնողացը անէն սկսաւ : եւ Աստուծոյ այգւոյն մէջ այնպէս եռանդեամբ գործեց, որ 6 տարուան մէջ, այսինքն 1684 էն մինչեւ 1690 Դրանսիլուանիոյ այլ եւ սլլ տեւ զերր սիւսուած բոլոր հայերը, հանդիսութեամբ Հոսթմէական Եկեղեցւոյն հետ միացան : Ասոր վրայ երկու քաճանայ ու եօթը աշխարհական անձինքներէ կազմուած պատգամաւորութեան մը ձեռօք, Լեմպերիի Հայ Եպիսկոպոսին առջեւ՝ ամենապատիւ Կանթիկմոս Հոսթմէական Ս. Եկեղեցւոյն Կարդինալին, եւ Լեւթապատրական արքունեաց քով գտնուող ստաքելական նուիրակին հրամանաւր, թողլով մինչեւ հիմա ունեցած մոլորութիւնն ինքնութիւնը — որուն համար Խննդիկնաթոս Ժ.Ա. Սրբազան Քահանայապետին օղաչանաց թուղթ գրելով՝ օրհնութիւնը խնդրած, եւ իրին յաջողելուն համար, ատրածման հաւատոյ գլուխ եղած Կարդինալներուն ջերմ շնորհակալութիւնը րած էին — կատարած լինեցած հրաատարակեցին : Այս միութիւնը, չէ՛ թէ պարզապէս Աւքսենաթոս Վրդարեան — միայն անկատար գործիքին, եւ անօգուտ ծառային — հասցաւ ամենակարողին գործիքը, Հոսթմայ Եկեղեցւոյն եռանդուն աղօթքներուն արդիւնքը, սուրբ հաւատոյ ատրածման արժանեացը, եւ մեր ամենաղթած Տիրոջ Լէոբօլտոս Ա.ին իշխանութեանը հետեւութիւնն էր : Իսկ Աւքսենաթոսի, մեր առաքելական քարոզիչին, մինչեւ միութեան կատարումը, վեց տարուան մէջ կրած վշտերն ու ընդունած զրկանքները՝ ծածկէ մուծ քող մը, որպէս զի չլլայ թէ քրիստոնէական մեծ համբերութեամբ կրած անիրաւութիւններուն մէկ փոքր վտրձքն այս աշխարհքիս վրայ ընդունելով՝ արքայութեան մէջ առանց արդիւնքի մնայ :

(Շարայարեի)

ՊԱՏԿԵՐ տասն և հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի:

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
կ. Պօլսոյ համար 40 դահեկան:
Գաւառաց և օտար երկիրներու համար
քրքատարի ծախքն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խորաքանջիշը թիւ 2 դահեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եեշիլ փողոց
Քիւ. 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան և բերքին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար:

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

مسارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولتمشدر